

DEN SOCIAL- DEMOKRATISKE BESÆTTELSE

– en analyse af Julius Bomholt:
Blomstrende Grene

Af Hans Erik Avlund Frandsen

Da krigen sluttede i 1945, stod Socialdemokratiet med et alvorligt problem: Man havde strakt sig meget langt i samarbejdet med besættelsesmagten. Der var således i høj grad brug for en fortælling, der kunne retfærdiggøre partiets politik. Et vigtigt bidrag til den var Julius Bomholts roman, *Blomstrende grene* fra 1947. Den blev bragt som føljeton i den socialdemokratiske presse og var dermed sandsynligvis den fortolkning af besættelsestiden, der nåede flest socialdemokratiske vælgere. I dette essay analyseres det hvordan romanen behandler temaerne om samarbejde og modstand. Afsluttende diskuteres romanens betydning for Socialdemokratiets politik efter 1945 og for justeringerne af partiets samfunds- og historieforståelse.

ESSAY

Det er velkendt, at Socialdemokratiet var i vanskeligheder lige efter den tyske besættelse af Danmark. Partiets rolle under krigen var ikke særlig glørværdig, og efter befrielsen havde man et stort behov for at retfærdiggøre den førte politik. En vigtig del af dette rehabiliterings-

forsøg er gået under radaren: *Blomstrende grene*, en for længst glemt roman af Julius Bomholt.¹ Jeg gennemgår først selve romanen og gør derefter rede for, hvordan den passer ind i og er med til at forme den særlige socialdemokratiske ideologi.

Man skal ikke læse *Blomstrende grene* for dens litterære kvaliteters skyld.

Julius Bombholt var en stærk indflydelse på Socialdemokratiets kulturpolitik. Han blev landets første kulturminister i 1961. Under besættelsen (fra 1940) og indtil 1953 var han formand for Radiorådet. Her taler han i radioen omkring 1950.

Dem er der ikke ret mange af. Bogen er svulstig, klicheagtig, (selv)højtidelig og totalt blottet for humor,² men alligevel blev dens budskab taget alvorligt. Anmelderne var enige om, at bogen var et vigtigt forsøg på at få greb om tidens centrale problemstillinger. Det var vurderingen fra *Højskolebladet* til Hakon Stangerup, der udnævnte den til at være den roman, der var “trængt

dybest ind i alt det, der lå og ligger bag ved besættelsestidens og de første efterkrigsårs begivenheder.”³

I *Social-Demokraten* blev *Blomstrende Grene* placeret som en af de romaner, der var med til at tegne billedet af

“en litterær genopbygning, hvor værk efter værk og digter efter digter, stedvis rundt om i verden, så småt og ufortrødent sætter ånden og ideen op på deres sokler igen efter en lang og grå defensiv.”⁴

Det mente man også, der var brug for i arbejderbevægelsen, og året efter bragte samtlige socialdemokratiske aviser romanen som føljeton. Den blev dermed gjort tilgængelig for ca. 200.000 abonnenter *plus* de læsende familie-medlemmer, der også havde adgang til avisen.⁵

Man kan naturligvis ikke uden videre gå ud fra, at alle disse mennesker læste Bomholts roman. Men en del af dem har sandsynligvis gjort det. Det var en fast tradition, at *Social-Demokraten* bragte føljetoner, og det tyder på en vis skønlitterær interesse hos læserne. Føljetonen har det fortrin, at den dels er overkommelig for den trætte eller utrænede læser, dels hverken skal købes, hentes eller findes frem. Den er der simpelthen, når man sidder med sin daglige avis. Dertil kommer så de skub, læserne får via en stærkt positiv anmeldelse, annoncering af føljetonen og interview med Bomholt.⁶

Bogens betydning fremgår også af to andre forhold. For det første var *Social-Demokratens* holdning til den øvrige skønlitteratur om besættelsestiden temmelig reserveret.⁷ For det andet var der ikke noget i bladets artikelstof, der modsagde Bomholts fortolkning. Lægger man disse forskellige ting sammen, har man et vist belæg for at se Bomholts roman som det værk, der tematiserede og fortolkede besættelsestiden for den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Jeg siger ikke, at Bomholts fortolkning korresponderede med de socialdemokratiske arbejderes egen erfaring, kun at *Blomstrende Grene* sandsynligvis var et af de vigtigste tilbud, de fik fra partiet til en bearbejdning og strukturering af deres egne oplevelser.

Bomholt var en central person i Socialdemokratiet. Han var primus motor i partiets kulturpolitik og var i det hele taget en af de vigtigste ideologer i den socialdemokratiske bevægelse. Senere blev han undervisnings-, social- og kulturminister. Det er derfor nærliggende at se romanens fortolkning af de samfundsmæssige konflikter og modsætninger og hele dens livssyn og virkelighedsopfattelse som en vigtig kilde til at forstå, hvad der rørte sig i partiet.

Romanens nutid er de sidste uger før befrielsen 5. maj 1945. Handlingen udspilles i en lille by få kilometer nord for Kongeåen, som dannede grænse

mellem Danmark og Tyskland mellem 1864 og 1920. I den første scene bliver den aldrende Hans Peter ringet op af ejeren af byens store virksomhed. Han er værnemager og ejer også det hus, Hans Peter bor i. Huslejen er ikke betalt, og nu skal familien ud. Allerede her viser det sig, at Hans Peter har det svært med livets praktiske problemer. Han er opgivende og fortaber sig i spekulationer over det liv, han føler er smuldret for ham. Imens forsøger Anine, Hans Peters kone, uden held at redde økonomien.

En modstandsgruppe gennemfører en sabotageaktion mod fabrikken. Hans Peters søn Erik er med. Han er kæreste med fabrikantens datter, Cornelia. Hun har – forgæves – forsøgt at få sin far til at lade Hans Peters familie blive boende. Hun og Erik går en tur, som afbrydes af tyske soldater, der arresterer Erik. Hans Peter er i mellemtiden blevet alvorligt syg, men kæmper sig op og opsøger den tyske kommandant, der er søn af Hans Peters ungdomsven fra Slesvig. Det lykkes at få Erik fri, men da modstandsgruppen nogle dage senere gennemfører en jernbanesabotage, bliver Erik pågrebet og dræbt af tyskerne. Hans Peter dør, og dobbeltbegravelsen udvikler sig til en national manifestation. Bagefter læser Anine Hans Peters gamle dagbøger. Nu forstår hun ham. Få dage efter kapitulerer tyskerne, og til allersidst forærer Hans Peters bror hende sit hus, og således falder det hele på plads.

I romanens forløb afbrydes disse ydre begivenheder jævnligt af tilbageblik til Hans Peters ungdom, og de er først og fremmest en kulisse for personernes identitets- og eksistensproblemer, som gradvist sammenfattes til en syntese, hvor natursynet, kristendommen, slægtens og nationens lange historie udgør den harmoniske helhed, fremtiden skal baseres på.

Bogens ærinde er at beskrive indholdet i og forudsætningerne for den frihed, der er vundet med krigens afslutning, og den må forstås som en roman, der to-tre år efter befrielsen sigter mod at redde det, Bomholt opfatter som de centrale erfaringer fra besættelsestiden, med over i efterkrigstiden.

1. Analyse af romanen

Fortidens harmoni

Bogens hovedperson er en ældre skotøjshandler, Hans Peter Hansen. Han er født syd for den gamle grænse, og hans barndomshjem er romanens værdimæssige centrum. Det beskrives i et af romanens mange tilbageblik som et sted, der nok hørte til i en bestemt historisk situation, men som samtidig havde rødder tilbage i en historie, der fortøner sig bagud til altings begyndelse: Den gamle slægtsgård “hvilede roligt i sin egen evighed som i et skær af ti-

dernes morgen”.⁸ Identiteten med historien er samtidig en identitet med naturen. Gården ligger “i trofast pagt med det grønne”.

Denne altomfattende harmoni inkarneres i Hans Peters mor, den gamle Katrine. Hun er ikke ramt af modernitetens rodløshed, men smiler *frit* og taler med “en ægte selvfølgelighed”, der rækker langt ud over hendes individuelle personlighed. I hende “var det slægten selv der talte”.⁹ Den taler ikke kun på egne vegne, men er i samklang med universets dybest kraft: Katrine levede “i lyset af ufatteligt lange perspektiver og havde den uangribelige tro, at en Gud til sidst ville ordne alt til det bedste”,¹⁰ dvs. “tage de retsindige ved hånden”.¹¹ Hun ser det som et brud på naturens orden, at tyskerne kommer udefra og tilegner sig det, som er ét med det danske folk. Derfor er det også en *naturlig og uomgængelig* livsopgave, hun pålægger sin søn: han skal “arbejde for at vi igen kan blive frie folk og forenes med det gamle land”.¹²

Bruddet

Hans Peter var en ung mand med store følelser, som han også vækker i andre med sit violinspil. Han sværger, “at han altid ville være frihedens talsmand og tjener”,¹³ og sammen med vennen Hermann fra nabogården beslutter han, at han vil være lærer og derigennem arbejde for danskheden og folket. På seminariet blev han forelsket i Bodil, som først gengældte hans følelser, men siden foretrak Hermann. Hans Peter blev desperat og ligeglad og begyndte at bruge endnu flere penge, end han havde gjort før. Studiet var blevet finansieret ved hjælp af lån i gården derhjemme, og det slog ikke til, da han begyndte at skeje ud. Broderen Anders forsøgte sig som handelsmand for derigennem at skaffe det nødvendige, men han fik underskud og prøvede derefter at redde sig ved hjælp af falske kvitteringer.

Bedrageriet blev opdaget, og det var så slut med det frihedsarbejde. Anders blev fængslet, slægtgården måtte sælges, og Hans Peter opgav sit studium – også fordi han følte, at bedrageriet tilsmudsede hans navn. Han emigrerede til Argentina i håb om at vende hjem som en holden mand, der kunne købe gården tilbage, men fik ikke engang skrabet nok sammen til, at han selv kunne betale for billetten tilbage til Danmark. Her må Anders igen træde til. Efter fængselsopholdet har han arbejdet sig op til at blive en slags kontorchef for en maskinfabrik, hvis succes han åbenbart har en væsentlig del af æren for. Hans Peter gifter sig med Anine og forsøger at slå sig igennem med en lille skotøjsforretning. Hverken det praktiske eller det økonomiske ligger for ham, og mere end det allermost nødtørftige får de aldrig ud af det. Da han dør, har han udestående overalt og efterlader konen med en gæld, der i nutidskroner svarer til ca. en halv million kr.

Dagligdagen og drømmen

Hans Peter selv forstod det, som om det var hans hang til drømme og fantasier, der var årsag til nederlaget. Han havde forestillet sig så meget, og intet af det blev realiseret. Han forsøger derfor tidligt at stække denne side af sig selv. Så konsekvent at hans børn ikke får lov til at spille musik og læse digte: “de skulle ikke have lov til at glide ud i det morads af drømme, jeg havde været i. De skulle lære at elske det nære”.¹⁴

Da han er ved at gå til i ensomhed i Argentina, er det *jorden*, der står for ham som redningen: “Jeg måtte føle fædrelandets jord i mine hænder (...), den eneste virkelige jord der findes.”¹⁵ Det skal både tages i bogstavelig og i overført forstand. Hans Peters projekt går ud på at “føre børnene så langt tilbage til *bonden* som muligt.” Dette pædagogiske mål forestiller han sig realiseret gennem en lille have, hvor han graver, vander, planter og poder for at “knytte børnene til jorden og arbejdet” og til “den nøgne, stærke, nærende hverdag. De små tings og de redelige tings hverdag”.¹⁶ Denne hverdagsrealistiske strategi lykkes imidlertid ikke. Konen vantrives, datterens hjem er “sobert (...), men koldt”,¹⁷ og sønnen Erik er splittet, rastløs og nervøs. Heller ikke for Hans Peter selv gik det, som han havde forventet. Han føler sig ensom og spærret inde i den hverdag, der skulle have bragt ham tilbage til virkeligheden.

Det fremmedgørende byliv

På det ydre, geografiske plan er det forløb, der går forud for romanens nutid, karakteriseret ved et opbrud fra det, Hans Peter selv kalder “jorden hvorfra han kom”,¹⁸ en bevægelse fra naturen til byen, fra det gamle bondeliv til forskellige former for bybeskæftigelse.

Dette opbrud viser sig at have negative konsekvenser for personernes tilværelsesforståelse og moralske integritet. Så snart Hans Peter og Anders forlader slægtsgården, går det galt, og de bliver ofre for nogle ydre økonomiske forhold, de ikke kan klare, og for nogle destruktive indre lidenskaber og tilbøjeligheder, som – ifølge romanen – var ukendte størrelser for mennesker som gamle Katrine. Det gælder også vennen Hermann, der heller ikke fik gjort alvor af det mål, han havde sat sig hjemmefra, men “solgte sig til magten”, dvs. til tyskerne.¹⁹

Der ligger allerede her et signal om, at menneskers moralske orienterings-evne svækkes, når afstanden til naturen øges. Det forklares ikke nærmere i romanen, som imidlertid til gengæld konsekvent viser, hvordan alle de, der tilhører generationen efter Katrine, har problemer med at skabe den mening i tilværelsen, der for hende var en selvfølge. De har et ufrit og disharmonisk forhold til sig selv. Anders “spærrede sine følelser inde”,²⁰ og Hans Peter prøver at fortrænge drømme- og følelessiden af sig selv.

Denne indre splittelse modsvarer af et problematisk forhold til omgivelserne. Hans Peter oplever byen og dens huse som en *fremmed* verden.²¹ Virkeligheden fremstår ikke længere som dén gudskabte harmoniske enhed, den var for Katrine, og derfor kan Hans Peter heller ikke komme i kontakt med moderens gudstro.²² Splittelsen og disharmonien trænger sig bestandigt op i hans bevidsthed, og derved adskiller han sig fra de fleste af bogens bipersoner, hos hvem nye (pseudo)værdier er trådt i de gamles sted.

At disse personers moralske labilitet har den samme baggrund som Hans Peters disharmoniske liv, understreges af deres fremmedgjorte forhold til naturen: Anine, Hans Peters kone, er så meget bymenneske, at hun ikke kan se forskel på byen og naturen. Hun forstår ikke, hvorfor datteren hellere vil bo i et hus, der vender ud mod de åbne marker, end på hovedgaden. Til denne "bynatur" svarer en småborgerlig angst for, at den *ydre* facade ikke skal være i orden. Hun ønsker, at børnene skal lære pæne manerer, så de kan blive accepteret af byens højere borgerskab, som hun selv drømmer om at blive optaget i via sønnens kæreste med fabrikantens datter.

Den unationale holdning som unatur

Anine forstår heller ikke, at der kan være noget forkert i at tjene nogle penge på tyskerne, når de nu er der. Netop i denne unationale og opportunistiske holdning til besættelsesmagten markeres afstanden til de værdier, gamle Katrine levede efter. For hende var den nationale holdning en integreret del af hende selv. Sådan er det ikke mere. Det ser man for eksempel hos rentier Sørensen, hvis bynatur illustreres af, at han altid sidder med hovedet inde i det radioapparat, hvorfra verdensbegivenhederne som ren underholdning strømmer ind i hans aldrig mættede bevidsthed. Han opfatter modstanden mod tyskerne som en urimelighed, fordi det vil blive alt for kostbart at bygge alle de saboterede fabrikker op igen.

Så er der fabrikant Hammer. Han har kun penge i hovedet og er uden sans for den natur, der er udenfor hans kontor. Men han er også bogens største værnemager, som henter store fortjenester hjem ved at producere flyvemaskindele til det tyske luftvåben.

Den person, der fordømmes hårdest i romanen, hører til i den modsatte ende af samfundshierarkiet. Det er Søren, der er ekspedient i Hans Peters skotøjsforretning. Han opholder sig altid i kælderbutikkens mørke og er skildret som indbegrebet af unatur: uden sans for den ydre naturs skønhed og med hovedet fuldt af filipenser, kolde svedende hænder og en krop, der havde en "egen indelukket, ubehagelig em".²³ Han er kejtet og usikker på sig selv og – først og fremmest – én stor seksuel frustration. Han sniger sig rundt og belurer folk, når de klæder sig af, "stjæler (pigerne) med øjnene",²⁴ og det fremhæves

som en særlig perversion, at han onanerer. Det kommer ikke bag på læseren, at netop han bliver stikker for tyskerne.

Tyskerne

Når tyskerne kan bruge “den slags mennesker”,²⁵ er det fordi deres tilstedeværelse i Danmark er en følge af, at de *selv* er i modsætning til de naturlige værdier. De har, som gamle Katrine formulerer det, ikke lært at være “mennesker”.²⁶ De ser ikke foråret omkring sig, men kommer larmende og skramlende med deres rustne og benzinose køretøjer netop i den scene, hvor romanens naturdyrkelse når sit højdepunkt. Selv er de også maskinagtige. De adlyder som robotter og “lignede onde, sorte dyr”,²⁷ og hvor Bodil, Hans Peters ungdomselskede, havde “et skær af vordende forår” over sig,²⁸ har hendes søn – der nu er kommet til Danmark som tysk officer – et ansigt, der er “stivnet til et hårdt metal”.²⁹ Hans øjne er “uden noget egentligt udtryk”,³⁰ de er “lukkede og brustne”.³¹ Det er dødens og drabets øjne og den absolutte modpol til romanens mest positive figur, den gamle Katrine, hvis øjne er “fyldt med vågent liv”.³²

Tilbage til naturen

Da romanen begynder, er Hans Peter i en tilstand af intens fremmedhed overfor byen. Hans borgerlige liv blev aldrig nogen succes, og han står nu foran det endelige nederlag. Skotøjsforretningen går dårligt. Han får den ikke passet, regnskaberne flyder, han kan ikke bevemme sig til at kræve sine tilgodehavender ind, og kassen er tom. Det betyder, at han er ude af stand til at betale sine terminsbidrag, og fabrikanten, som skal have pengene, har gjort det klart, at huset nu skal sælges.

Herefter starter Hans Peter på en tur, som geografisk set ikke er så lang, men som fører ham frem til en ny glæde og til en erkendelse, som længe har trængt sig på. Han går ud af “den snævre by og dens begrænsninger”, og jo længere væk han kommer, jo mere viger tungheden og ensomheden for en dyb følelse af harmoni og meningsfuldhed. Han ser, hvordan bladene folder sig ud. De gamle træer er igen blevet “ufatteligt liv”.³³ Fuglenes sang er “glemsel og liv” og “alt, hvad ens hjerte ønskede”.³⁴

Det Hans Peter finder, er ikke bare hvile for sindet. Det er ikke naturen som rekreation eller æstetik, men naturen som forbindelsesvej til livets inderste mening. Det er en naturreligiøs gudstjeneste, Bomholt beskriver. Der er “en orgeltone” i de høje kroner, og stammerne står som “forårs-katedraler”.³⁵ Bladene folder sig ikke bare ud sådan i al botanisk almindelighed, men den “visne verden blomstrede”, fordi “der var vilje til liv (...) og tro”.³⁶

Gennem denne naturoplevelse når Hans Peter frem til “den gamle samlingsplads” i Skibelund Krat. Det sted der var “grænselandets talerstol”, da

Sønderjylland endnu var tysk, og hvorfra der blev talt om danskhedens og frihedens sag. Her står Hans Peter ikke længere *udenfor* og oplever træerne, men føler sig “i et kirkerum”. Det er fra dette sted, man kan se den gamle slægtsgård, og hele scenen er således en gentagelse af den tilværelsesforståelse, der blev brudt, da Hans Peter rejste til byen. Nu føler han sig igen “i pagt med natur og historie”.³⁷ Han indser, at naturens evigt tilbagekommende forår har sin rod i en livslov, der også er historiens og menneskenes:

“Naturen har ikke hast, tænkte Hans Peter. For fem år siden kom fjenden jagende over broen her og troede på sin egen uovervindelighed. Nu jager han tilbage, (...) et uformeligt tog af krøblinge og lidende”.

Men Kongeåen strømmer, som den altid har gjort. “Den nynner så tillidsfuldt”, og måske, tænker han, gives der

“en historie (...), der har sit leje dybere nede end årenes evigt omskiftelige historie. Selv om et menneske taber i den ydre historie, i den mere tilfældige, sejrer han måske i den egentlige”.³⁸

Naturens visdom og Hans Peters fejlslagne liv

Hans Peter “tog på en kvist og mærkede, hvorledes safterne spændte. Den var mere virkelig end han selv”.³⁹ Træerne og bladene folder sig ud efter deres indre bestemmelse. De har vilje og tro og besidder som stæren en “selvfølgelig indre frihed”, fordi de helt er sig selv.⁴⁰ Hverken den hårdeste vinter eller tyskernes trampen kan forhindre græsset i at gro og blive grønt.⁴¹ Konfronteret med denne naturidealitet erkender Hans Peter, at han ikke har levet sit liv i friheden. Han “svigtede den begyndelse, der er begyndelsen til alt: viljen til frihed”. Han har tilpasset sig og søgt at gøre “de små opgaver” til selve livet.⁴² Han har forsømt at holde fast ved drømmen om det, der rækker ud over nuet og hverdagen.⁴³ Derfor ser han nu sig selv som “en livets forræder”.⁴⁴ Han fik aldrig gjort noget for Sønderjyllands befrielse, og nu hvor hele landet er besat af tyskerne, har han heller ikke fået taget sig sammen.⁴⁵ Han har heller ikke kunnet give det egentlige videre til sine børn, som han føler lever, uden at noget er “helligt” for dem.⁴⁶

De gamle værdier slår igennem

Det viser sig, at Hans Peters bekymring er uberettiget. Det er rigtigt, at sønnen Erik er rastløs og nervøs, og at han ikke har noget bevidst forhold til den fortid, der er så betydningsfuld for faderen. Men hans utilpassethed er vendt mod *byen*. Havde han haft kraft til det, ville han

“have sparket til husene, så at de forsvandt i skyer af grus; han ville have tværet stationspladsen, dette golde mødested for byens ungdom, ud i et uigenkaldeligt ælte. Den fortjente at likvideres denne by”.⁴⁷

Der hvor han er nærmest ved bare at “være menneske”, er – ikke overraskende – i naturen. Mens Søren søger ind i kælderens mørkeste krog for at onanere, går Cornelia og Erik op i lyset og ud af byen, som de først må have ud af tankerne, før de kan være sammen “i pagt med forårsaftenen”. Men da de først har været gennem naturens “stilhed, der ligesom åndede af *fortrolighed*”, og gennem “fyrreskovens milde højtidelighed” er nået frem til det lysende “blomstertæppe”, lukker deres eget menneskelige væsen sig op og glider i ét med naturen. Cornelia bliver “den modne kvinde, der åbnede sig helt for ham og en modstand i hans sind brød sammen. De var mennesker”.⁴⁸

Hans Peters forløsning

Denne tilnærmelse til naturen korresponderer med en følelse hos Erik af en voksende samhørighed med faderen. Det viser sig ovenikøbet, at Erik er kommet med i modstandsbevægelsen her til sidst, og derigennem etableres den sammenhæng og meningsfuldhed, Hans Peter følte, han havde tabt. Han får det at vide, da han ligger på sit dødsleje og tænkte:

“Du eller jeg – det betyder så lidt, om det bliver den ene eller den anden, når blot vi har været med i livet”. Og han følte det, som om hans skæbne lykkeligt forlængede sig ind i Eriks!”⁴⁹

Så tager Erik afsted for at forberede en sabotageaktion. Hans tanker er nu helt sammenfaldende med faderens. Han ser Anders, Hans Peters bror, der er leder af modstandsgruppen, med et ansigt,

“der var som skåret i træ (...), det var, som om *utallige slægter* havde overført deres liv i sorger og tavs resignation og stædig vilje til dette ansigt (...), den gamle dér var slægten, der kom med et overmål af byrde og bar den videre”.⁵⁰

Sabotagen finder sted netop den nat, hvor foråret bryder igennem. Dens tragiske afslutning er derfor dobbeltydig. Gruppen er blevet stukket af Søren, og Erik bliver dræbt, da tyskerne overrumpler dem. Inden han dør, bliver han båret over i Anders’ have. Han beder om at måtte blive liggende udenfor, “det ville være uudholdeligt, syntes han, at blive ført ind i en stues snærende, fattige dimensioner”. Han bliver så lagt “på et sted hvor græsset spirede, og han syn-

tes, at det følte som en fred (...) en godhed. Han var nået hjem og kunne dø”.⁵¹ Det gør han så. Med en sidste bekendelse til slægten, friheden og faderen. “Vi er mange, og alligevel en, tænkte han, og selvom en enkelt går ud af spillet...”⁵² Det er netop Hans Peters filosofi: “Hvad betød det, om et blad eller to forsvandt, når træet levede og løftede sig mod solen”.⁵³

Også han dør – samme dag som Erik. I bevidstheden om, at regnestykket “endelig var gået i orden”.⁵⁴ Og som græsset gror op der, hvor Erik dør, således fortæller datteren Hanne på Hans Peters dødsleje, at hun venter et barn. “Det var livet, der var det stærkeste, og det frydede ham – midt i feberkvalerne – at vide det. Et menneske dør. Et andet fødes”.⁵⁵

Danskeren

Selvom Hans Peter selv føler, at han havde svigtet sin ungdoms “frihedskald”,⁵⁶ så viser det sig alligevel, at han er bærer af tilværelsens egentlige værdier. Han har på mange måder gjort livet surt for sin kone, men da han er død, forvandles hendes småborgerlighed og bitterhed. Hun forstår, at hun på grund af sin bekymring for “hjemmets orden og fremgang” har forsøgt at bekæmpe Hans Peters store følelser, de følelser der – indser hun nu – “dog var livet selv”. Nu forstår hun, at “der er intet så dyrt som et menneskes frihed”. Det er Hans Peters sind, der kalder hende tilbage til livet.⁵⁷ På samme måde som det tidligere var Hans Peter, der gennem sine breve kaldte på mennesket i Anders og derigennem førte ham “tilbage til liv og ansvar”.⁵⁸ Denne forløsende kraft er det vigtige i kampen mod besættelsesmagten. Det var Anders, der organiserede det praktiske, men – siger han selv –

“hvis jeg fik udrettet lidt (...) skal vi sige i frihedens tjeneste, er æren alene Hans Peters (...). Han var manden bag det hele. Danskeren (...). Han var svag i det ydre; det meste gik i filter for ham; men han var stærk i det, det kommer an på. Han havde frihedens ærlige, ydmyge ånd (...). Det er sindet, der er det store, Anine”.⁵⁹

Dette sind er det *danske* sind. Det markeres dels ved den endimensionale skildring af samtlige tyskere og dels i fællesbegravelsen af Erik og Hans Peter. Den udvikler sig til en national demonstration. “Overalt” i byen flager man på halv stang “i stille brændende solidaritet” med “sine egne”. *Alle* er med i følget og hundredvis af mennesker må stå udenfor den overfyldte kirke.⁶⁰

Gamle Katrine taler for slægten. Hun takker Hans Peter, fordi han var ydmyg overfor livet og “gav arven videre til Erik”.⁶¹ Så synger de “slægternes salme”, *Dejlig er Jorden*, og Katrine “føjte sig et med det fællesskab, der ligesom lukkede sig om de døde – så mildt og frit (...) som græsset i engene lukker

sig om en tue“. Og da kisten sænkes i jorden, “videde foråret sig ud til alle sider (...), et forår, der syntes uden grænser”.⁶² Begravelsen bliver således en bekræftelse på den filosofi, Katrine hele tiden har levet efter. Det nationale, naturen, historien og kristendommen udgør én stor sammenhængende enhed. Det *blev* godt til sidst. Som Katrine siger tidligere i romanen: “Vorherres mølle maler langsomt. Det gør ikke noget med langsomheden, når bare det til sidst bliver godt, og det *bliver* det”.⁶³

Det er psykologisk forståeligt, at den gamle kone har det sådan, men det er et rent postulat, når Bomholt lader alle byens indbyggere tilslutte sig. Det er tidligere blevet antydnet, at mange tjente penge på tyskerne, og værnemagerfabrikanten blev karakteriseret som “kød af byens kød”.⁶⁴ Men på begravelsesdagen er byen forvandlet. Kirken er overfyldt, og folk står i hundredvis udenfor og lytter til salmens manende ord: “men lovet være Himlens Gud: / de ædles æt dør aldrig ud”.⁶⁵ Alle har således – må man forstå – været modstandsfolk i *sindet*.

2. Blomstrende Grene som socialdemokratisk roman

Arbejderklassen, kapitalismen og “mennesket”

Der er i Bomholts roman et modsætningsforhold mellem arbejderen Erik og kapitalisten, fabrikant Hammer. Denne modsætning fortolkes ikke som en klasse modsætning, men udelukkende som en forskel i “menneskelig” kvalitet. Opgøret med fabrikanten er et opgør med hans afstumpede livsfilosofi. Han afsløres som en mand, der menneskeligt set er fattig, uden venner og med en desillusioneret livserfaring, der har lært ham, at “menneskene er usle”.⁶⁶ Han har aldrig forstået, at “der er mere i et menneske end den fornuft, der lægger sammen og trækker fra”.⁶⁷ Han forstår ikke, at “mennesket er menneske og har pligt til at være menneske”, og at det forretningsmæssige og økonomiske derfor må “rette sig efter mennesket”.⁶⁸

Da fabrikanten bliver pågrebet af modstandsfolkene og stemplet som landsforræder, fungerer det således som en renselse og en menneskeliggørelse af kapitalismen, der i den version *Anders* repræsenterer, beskrives i positive vendinger. Det fremhæves, at det netop ikke var fabrikanten, men Anders, der var årsag til, at “fabrikken blev den store fabrik”, og at han via denne indsats “skabte respekt om sit arbejde, – og agtelse”.⁶⁹

Tilsvarende er holdningen til arbejderklassen rensset for alt, hvad der har at gøre med *krav og klasseinteresser*. Arbejderbevægelsen omtales kun ét sted, og det handler om, at også arbejderne skal anerkendes *som mennesker* på lige fod med andre. Hans Peter har grebet sin datter i at more sig over arbejderens 1.

maj-procession, og han insisterer nu på, at de selv skal gå med næste år. Ikke fordi han havde nogen politisk interesse i det, men fordi børnene “skulle vide, at de ikke var for gode til at være sammen med jævne arbejdere”.⁷⁰ Der er heller ikke i forbindelse med bogens eneste arbejder, Erik, antydning af noget som helst om arbejdsmæssige, økonomiske eller samfundsmæssige problemer. Det liv, Erik forestiller sig efter besættelsen, er indsnævret til en natur- og familieidyl, hvor han og Cornelia har slået sig ned i et hus med grønne vinduer, roser i hegnet, storkerede på taget, en ged og “høns, der lægger æg og gok-gokker”.⁷¹

Denne vision er ikke, som man kunne fristes til at tro, en parodi eller et udtryk for et behov for rekreation eller flugt, men står som et positivt eksempel på Eriks tætte forhold til naturen og på hans rige sind, der ikke umenneskeligt lukker sig om hverdagsproblemerne, men har plads til fantasier og drømme.

Opgøret med materialismen

Det afgørende snit i samfundet går ifølge romanen mellem dem, der er “mennesker”, og dem, der kun er “sådan en slags mennesker, der egentlig ikke er blevet til endnu”.⁷² Hvad der konkret skal forstås ved det, fremgår af, at Bomholt ikke nøjes med at fremhæve de “menneskelige” værdier, men samtidig kritiserer “materialismen”. En kritik, der vel at mærke ikke kun retter sig mod fabrikantens ensidige fokus på penge og rigdom, men også mod Anines frustration over familiens elendige økonomi og hendes angst for at blive boligløs. Denne side af hende fremstilles alene som udtryk for en manglende sans for de egentlige værdier. Et noget flot standpunkt, når realiteten er, at familien udelukkende har holdt skindet på næsen ved at opbygge en enorm gæld.

Anine lærer heldigvis at forstå, at det er slet ikke disse banale materielle problemer, der betyder noget. Blandt andet via gensynet med den ellers så misundte søster, der var blevet gift med en kontorchef og havde fået egen bil og villa i Gentofte, men som viser sig at være en ulykkelig kvinde uden børn og med en mand, hun ikke holder af.

Ofringen af klasseinteresserne

I virkelighedens verden var besættelsestiden en hård tid for den danske arbejderklasse, hvis levevilkår blev stærkt forringet. Det hører man ikke noget om hos Bomholt. Året før romanen udkom, havde der ellers været mange demonstrationer og strejker med krav om sociale og økonomiske forbedringer. Knap halvanden million tabte arbejdsdage pga. strejker blev det til. Det var ifølge Carl Heinrich Petersen “den hidtil største strejkebevægelse, som Danmarks arbejdere nogensinde har gennemført”.⁷³

Strejkerne blev fra borgerlig side mødt med beskyldninger om dovenskab og formaninger fra Venstres formand, Knud Kristensen, om at vejen frem gik gennem “offersind og tjenersind”: “Gennem viljen til at ofre og gennem trangen til at tjene skal vi bære vor gamle moder ind i dagen ny”.⁷⁴ For at vise arbejderne, hvad der konkret skulle forstås ved det, gennemførte Venstregeringen i de år, hvor Bomholt skrev på sin roman, en række sociale nedskæringer.

Også Bomholt taler om offer. Det sker i den begravelsestale, der holdes af Asger, Hans Peters svigersøn, der udpeges som “Eriks arving til riget”, dvs. som den person, der skal føre de positive værdier med ind i fremtidens Danmark:⁷⁵

“Hvis et folk vil leve, må det have mod til at vove! Det er den gode vilje, der ikke viger tilbage for offeret, der er selve leveevnen i et folk. Viljen til offer! Der vokser en fællesskabsfølelse op om vore døde, og det må nu være målet over alle mål: at bevare den rene stærke ånd i dette fællesskab – på tværs og trods af alle egeninteresser – *altid*” (Bomholts kursivering).⁷⁶

Det naturlige fællesskab

Forfølgelsen af *egeninteresser* er af det onde, fordi man derved forsøger at sætte sig op mod naturens orden. Alle kommer “af samme rod”, siger den gamle Katrine.⁷⁷ Og Bomholt giver hende ret. Han bruger konsekvent begrebet “slægten”, som i endnu højere grad end et begreb som “folket” peger på den danske befolkning som en organisk sammenhængende helhed. Begrebet får sit indhold fra den overlæssede naturmetaforik, hvor specielt det gamle pæretre må holde for. Med Bomholts egen formulering i et interview: Træet “og dets rolige vækst frem til blomstring (...) er symbol på det, jeg anser for det egentlige her i tilværelsen”.⁶ Slægten er som et træ med grene og kviste, der hver især har deres plads og funktion i helheden, uden hvilken ingen af dem ville kunne eksistere.

Nogle af grenene grønnes aldrig – som Søren, der ifølge Erik “er født til at være udenfor”.⁷⁸ Andre går i stå i væksten – som fabrikanten, der sammenlignes med “et træ, der ikke mere ville gro”.⁷⁹ Og nogle går ud af ælde – som Anders, der efter Eriks død står som “en stamme med furet bark (...) på vej til at visne”.⁸⁰ Her er der kludder i metaforikken, idet Anders pludselig er blevet til hele stammen, og hvis den går ud, er det jo ikke helt let at fastholde pointen: at slægten som et træ altid er på vej mod et nyt forår, hvor livet sætter sig igennem i nye knopper, nye blade og nye kviste og grene. Det må man affinde sig med. Meningen er klar nok. Den er – som familien synger efter Hans Peters og Eriks død – at “for de gamle som faldt / er der ny overalt”.⁸¹ Netop den

sang knytter forbindelsen til slægtens historie, og romanens budskab er da også, at der trods de tilsyneladende brud og forskelligheder er en organisk sammenhæng mellem alle de mennesker, der lever i og har levet i Danmark.

Friheden

Den frihed, der tales så meget om, består i at erkende denne enhed og at leve efter den. Som stæren lever sin frihed ud ved at være stær, således skal mennesket være *menneske*. Man er ufri, når man forsøger at fjerne sig fra sin bestemmelse, dvs. fra det naturgivne fællesskab. Et blad på et træ kan ikke selvstændiggøre sig i forhold til stammen, og dets kvalitet er i Bomholts roman, at det heller ikke finder på det, men har *vilje* til at være blad og *tro* på, at det vil kunne folde sig ud og dermed yde sit bidrag til helheden.⁸² Kun når man lever efter denne livsfilosofi, er man i kontakt med de fundamentale

Særligt hos Socialdemokratiets ærkefjender i DKP, var der modstand mod de socialdemokratiske forsøg på at tilnærme sig besættelsens modstandskamp. Således blev dette billede bragt i DKP's partiavis Land & Folk den 16. august 1950. Billedteksten lød bl.a [forkortet af redaktionen]: "Det var faldet en 24-årig mand for brystet at Statsradiofoniens store stand på radioudstillingen i Forum viser et billede af den tidligere radiatoradsformand, nu undervisningsminister Jul. Bombholt, der som en sol stiger op fra et frihedskæmperarmbind. Under foregivelse af at være en elektriker, kravlede den unge mand i går eftermiddags op på en stige og skaffede hr. Bombholts billede en anden understregning." (Foto: Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek)

livslove, og romanen demonstrerer, at det går ilde for alle dem, der forsøger at leve på andre værdier. Den *opgave*, der står tilbage efter befrielsen, er derfor at bringe de vildfarne til besindelse. Som Anders formulerer det, gælder det nu om at "få bund i den *enkeltes* frihed". Der må være "frie sind. Ellers falder det hele sammen".⁸³

Det fremgår ikke direkte, hvordan denne frihedskamp skal føres. Det er ud fra holdningen til det materielle klart nok, at denne indre frihed ikke har noget at gøre med sociale, økonomiske og arbejdsmæssige vilkår. Ser man på, hvad der får sindene til at blomstre i romanen, er den logiske konklusion, at byerne må nedlægges og alle flytte ud "i naturen". Det er nok ikke helt realistisk, og romanen plæderer da også for, at alle skal være trofaste der, hvor de nu engang er placeret i samfundshierarkiet. Det vigtigste redskab til at opbygge det "sind", der skal til, og forløse den enkelte, er fantasien i form af

kunst. Det var det, Hans Peter kunne, inden han forsøgte at fortrænge denne side af sig selv. Han spillede på sin violin Guds, slægtens og naturens enhed frem. Det var – siger Anders – “ham, der gjorde mig til et menneske (...), du skulle have hørt ham spille på violinen som dreng. Der var noget i de toner, der kaldte og kaldte”.⁸⁴

Den nye historieopfattelse

De samfundsmæssige konsekvenser af Bomholts idealisme træder ikke mindre tydeligt frem i forhold til modstandsbevægelsen. I *Blomstrende Grene* er den konkrete modstandskamp sekundær i forhold til det altafgørende: det rette *sindelag*. Dermed får Bomholt tilsløret, at der under besættelsen var et dybt *modsatningsforhold* mellem modstandsbevægelsen og den tilpasnings- og samarbejdspolitik, som ikke mindst Socialdemokratiet gik så stærkt ind for, og som Bomholt selv praktiserede ved blandt andet at gå ind i den herostratisk berømte *Dansk-Tysk Forening*, hvor man plejede selskabelig omgang med nazistiske notabiliteter. Dette modsætningsforhold opløser Bomholt gennem nogle fortælle tekniske valg. For det første ved, at romanen kun beskriver de sidste uger af besættelsestiden, hvor denne problemstilling ikke længere havde den samme direkte aktualitet.⁸⁵

For det andet placerer han den *afgørende* modstand mod tyskerne i en skjult inderlighed (jf. titlen på bogens andenudgave: *Det skjulte ja*), som udviser forskellen mellem de aktive modstandsfolk og alle de passive. For det tredje etableres enheden mellem den skjulte og den åbenlyse modstand ved, at Hans Peters søn bliver modstandsmand.

Med romanens fokus på tiden lige op til befrielsesdagen opnår Bomholt desuden at kunne belyse den tyske besættelse *alene* ud fra *resultatets* synsvinkel. Nazismen blev jo besejret, men det var ikke nogen selvfølge i krigens første år. Tværtimod kalkulerede de ledende socialdemokrater med, at det sandsynlige resultat var en tysk sejr. Hvad det ville have betydet for arbejderklassen, var allerede blevet umisforståeligt demonstreret i Tyskland, og det er i det lys, tilpasningspolitikken også må ses. Bomholt har dog også indirekte taget højde for det problem, idet romanens historieopfattelse i realiteten er en variant af gamle Katrines forsynstro. For det første er Katrines eget liv en bekræftelse på denne tro. Hun overlever alt og alle og fik ikke blot ret, da Sønderjylland kom tilbage til Danmark i 1920, men igen her i 1945. Den unaturlige tyske besættelse ophører, “den store frihed”, hun har troet på, blev vundet, og “det blev godt til sidst”.⁸⁶ Dermed bekræfter både hun og romanen de tanker, Hans Peter gjorde sig om forholdet mellem den “tilfældige” og flygtige historie og den evige natur: ser man det historiske forløb i et tilstrækkelig langt perspektiv, så reduceres det nazistiske terrorregimente og krigen i det hele taget

til overgangsfænomener, som man kan "sammenligne med skyer der kommer og går".⁸⁷

Set i forhold til den traditionelle socialdemokratiske historieopfattelse, er der ikke noget nyt i, at historisk udvikling forklares ved hjælp af naturalogier. I den udstrækning man forholdt sig til Marx, blev han almindeligvis opfattet som en "nationaløkonomiens Darwin".⁸⁸ Denne særlige socialdemokratiske udgave af den materialistiske historieopfattelse tjente oprindeligt først og fremmest som en ideologisk støtte i arbejderklassens kamp for et nyt samfund. Man så historien som værende på vej hen mod sin fuldendelse i et socialistisk samfund, hvor kapitalismens ulighed og sociale elendighed ikke længere eksisterede. Arbejderklassens krav var ikke blot rimelige og "naturlige", men havde også en forbundsfælle i historiens udviklingslove.⁸⁹

Den nye historieopfattelses betydning

Krisen i 30'erne (og senere den tyske besættelse) tærede hårdt på denne optimisme,⁹⁰ og i Bomholts efterkrigsversion har natursymbolikken da også få et andet indhold. Historien opfattes nu ikke længere som en proces, der bevæger sig fra kvalitativt lavere til højere trin. Tværtimod beskrives udviklingen fra bondesamfundet til bysamfundet som et tilbageskridt i "menneskelig" henseende. Dog sådan at romanen ender med at insistere på de gamle kvaliteters fortsatte eksistens. De har blot haft en dårlig periode, fordi fornuften, hverdagsrealismen og materialismen har været sat i højsædet. Det skal der nu rådes bod på ved hjælp af den kunstneriske fantasi, som skal genskabe den harmoni i den enkelte, der følger af at opleve sig selv som en del af dét store naturens og slægtens fællesskab, Bomholt holder op som den egentlige sandhed om den samfundsmæssige virkelighed.

Man kan umiddelbart undre sig over denne fremstilling af forholdet mellem mennesker, natur og samfund på et tidspunkt, hvor Socialdemokratiet entydigt satser på at styrke en fortsat kapitalistisk udvikling. Tanken om en fordelingspolitik, der kunne skabe en større lighed i samfundet, tror man ikke længere på. I stedet satser man på en øget produktion, der kunne løfte velstandsniveauet for alle. Derfor arbejdede Socialdemokratiet meget aktivt for en hurtig udvikling og effektivisering af den danske industri, som jo ikke ligefrem er den erhvervsform, der skaber det mest intime forhold til naturen. Det viste sig også, at det ikke var helt let at overbevise arbejderne om, at de indgik i et organisk "fællesskab" med arbejdsgiverne. I praksis medførte det stopure, akkordarbejde og diverse rationaliseringstiltag, som gjorde arbejdsdagen mere stresset. Linjen i toppen af arbejderbevægelsen var imidlertid, at nu gjaldt det fællesskab og samarbejde. Som smedeformanden Hans Rasmussen formulerede det: efterhånden som

“arbejderen opnår et større resultat af sin indsats i produktionen, nærmer vi os også sådanne tilstande, hvor strejker ikke vil være rimelige, for det er jo rigtigt, at der er ingen, som vil strejke i sin egen kolonihave, da en sådan aktion kun vil være til skade for vedkommende selv”.⁹¹

Socialdemokraterne kunne dog stadigvæk godt operere med et modsætningsforhold mellem arbejdere og kapitalister, men kun fordi der trods alt, som DSF-formanden Eiler Jensen sagde, stadig fandtes megen “uforstand” og “forbenethed” hos nogle af arbejdsgiverne.⁹² Modsætningsforholdet blev således begrundet *psykologisk*. Det var ikke kapitalisternes funktion som kapitalister, men deres *holdninger*, der var i søgelyset. Virksomhedslederne blev opfordret til at holde op med at betragte arbejdskraften som en vare og i stedet tage “*personligt ansvar*” for arbejderne, så de kan opmuntres til “yderligere indsats og kraftudfoldelse”.⁹³

Også arbejderne blev formanet. De måtte holde op med at brokke sig over det øgede tempo, man måtte først selv gøre sit for at øge effektiviteten, så stod man moralsk stærkere over for arbejdsgiverne.

Der er i den socialdemokratiske ide debat i disse år også en række besværgende udtalelser om, at de økonomiske og sociale mål faktisk i hovedsagen var opnået: “arbejderne er blevet en del af folket, og folkets brede masser har (...) samme kår og samme rettigheder”.⁹⁴ Det er her, vi har forbindelseslinjen tilbage til Bomholts roman, hvis mantra nu bliver officiel socialdemokratiske politik. Arbejderne skal lære at forstå, at nok skal de have deres del af den almindelige velstandsstigning, men livets *egentlige værdier* findes et helt andet sted. Det er mennesket, der skal være “midtpunktet for al socialdemokratisk politik”.⁹⁵ Opgaven er derfor at “give dem rigeligere åndelig næring, således at livet kan få større indhold”.⁹⁶ Kulturen, opdragelsen og holdningerne kommer i fokus: “det meste afhænger af menneskets kvalitet og vilje, og Socialdemokratiet må derfor være eksistensafhængigt af en stadig appel (...) til den etiske bevidsthed”, mener Bomholt.⁹⁷

Som isolerede betragtninger lyder det meget kønt. Men sagen var, at den megen tale om “mennesket i centrum” ikke fandt sted i et tomrum, men som et supplement til ignoreringen af de faktiske modsætningsforhold i det danske samfund. Det var den ideologiske pendant til de praktiske forsøg på at få arbejderklassen til at samarbejde med deres medmennesker – som man kaldte arbejdsgiverne – og til at holde igen med deres (individuelle og egoistiske) krav.

Det er jo nemlig, som Hedtoft skriver i *Mennesket i centrum*,

“det folkelige selvstyres inderste ide, at selvstændige personer i frit samvirke – *alle for een og én for alle* – bærer ansvaret for helheden. Udfaldet af et så-

dant samvirke beror da i sidste instans på *den enkelte selv*. Den enkelte samfundsborgers indsigt, duelighed og *vilje til at ofre egennytte for almenvellet* er afgørende”.

Når der ikke længere findes nogen arbejderklasse – hvilket Bomholt mener, at den sociologiske forskning for længst har påvist – så er det logisk nok, at “klassesolidariteten må udvides til samfundssolidaritet”. Det er denne opgave socialdemokraternes “aktive kulturpolitik” skal bidrage til at løse.

I betragtning af at Danmark i slutningen af 1940’erne stadig var et samfund med udprægede klasseskel og udbredt fattigdom, er det klart nok, at socialdemokraterne ikke kan lade denne kulturpolitik tage udgangspunkt i arbejdernes “*umiddelbare erfaring*.” Den har ikke, hævder Bomholt, den rette “vækkende virkning”.⁹⁸ Der kan naturligvis heller ikke være tale om en opdyrkning af en speciel arbejderkultur. Som C. Aude-Hansen skriver i sin anmeldelse af *Mennesket i centrum*:

“Den, der kunne ængstes for, at man går ind for en systematisk påfyldning af kultur med en bestemt politisk farve, bliver beroliget ved læsning af bogen. Der propageres ikke for nogen specifik arbejderkultur, men for arbejderens kontakt med de almindelige kulturværdier”.⁹⁹

Disse almindelige kulturværdier var dem, der blev *produceret* af “videnskabsmænd, forfattere, kunstnere, arkitekter osv.”, kort sagt:

“af de store banebrydende begavelser”, som der jo desværre kun er så få af. Den socialdemokratiske kulturpolitik skal så gå ud på, at deres “elitepræstation” skal *formidles* via “biblioteker, radio, teater, film osv.” for til sidst at blive *tilegnet* af den brede befolkning. Resultatet skulle så, konkluderer Bomholt, gerne være, at det fælles demokrati. (...) vinder i styrke og indre værdi”.¹⁰⁰

Bomholt og nutiden

I lyset af nutidens klima- og biodiversitetskrise kunne man imidlertid også spørge, om ikke Bomholts roman alligevel har fat i noget vigtigt. Han peger jo netop på, at materialismen er destruktiv, og at de sande menneskelige værdier ikke findes i økonomiske gevinster, forbrugssnobberi og karrierejag. Tværtimod handler det om at finde frem til de sande indre værdier i stedet for at lade sig lokke af forbrugets sirenesang.

Er Bomholt ikke her i samklang med et nutidsbehov? Han viser jo, hvor-

dan vi i sidste ende alle sammen er “mennesker”. Vi kan komme væk fra os selv, men dybest set lever vi af “naturens” ressourcer og af dens skønhed. Vi indgår også i en dyb sammenhæng med alle andre. Indser vi bare det, ligger vejen frem mod det gode samfund åben.

Tankegangen er forførende, men den bygger på en illusion. Det gjorde den, da Bomholt skrev sin roman, og det gør den i dag. De økonomiske og sociale kræfter, der er indbygget i det kapitalistiske samfund, er en realitet, hvor meget end socialdemokraterne både historisk og aktuelt har forsøgt at fortrænge det. Det er da også slående, at romanens dyrkelse af naturen ikke indgår i efterkrigstidens praktiske socialdemokratiske politik. Det er en indirekte tilståelsessag. De samfundsmæssige modsætninger, romanen tilslører, *forhindrer* en realisering af romanens vision.

Men det ændrer ikke ved, at skabelsen af en langt større harmoni mellem mennesker, dyr og den øvrige natur, end vi har i nutidens samfund, er en bunden opgave for menneskeheden. Vil man leve op til den, er man nødt til at bekæmpe de økonomiske kræfter, der modsætter sig et bæredygtigt samfund.

Noter

1. Julius Bomholt: *Blomstrende grene*. Kbh. 1947. Hvor ikke andet bemærkes, er kursiveringerne i citaterne mine. Om Socialdemokratiets politik under besættelsen og de problemer, det medførte for partiet i årene efter, se fx Hans Erik Avlund Frandsen: *Klassesamarbejde og klassekamp*, s. 29-117. Kbh. 1980.
2. Det var der enkelte kritikere, der kunne se allerede, da den udkom i 1947. J. Budtz-Jørgensen i *Nationaltidende* 22.11.1947, 0. Geismar i *Kristeligt Dagblad* 7.12.1947, Henrik Juul Hansen i København 25.11.1947 og “b” i *Information* 22.11.1947.
3. *Højskolebladet* nr. 4/1948 og *Berlingske Aftenavis* 22.11.1947, Hakon Stangerup i *Fyns Stiftstidende* 7.11.1949. Her citeret fra *Dialog* nr. 1/1950, s. 72.
4. Johan Møller Nielsen i *Social-Demokraten* 23.11.1947. Jf. den positive anmeldelse i det socialdemokratiske tidsskrift *Verdens gang* nr. 4/1948.
5. Willy Markvad: *Den socialdemokratiske presse fra Socialisten til Aktuelt*, Kbh. 1975, s. 41.
6. *Social-Demokraten* 18.11.1947.
7. Se f. ex. Niels Kaas Johansens anmeldelse af Knud Sønderbys *Den usynlige hær* i: *SocialDemokraten* 19.12.1945.
8. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 29
9. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 29ff.
10. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 30.
11. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 40.
12. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 30.
13. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 30.
14. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 106.
15. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 105.
16. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 105f.

17. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 39.
18. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 29.
19. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 99.
20. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 35.
21. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 24.
22. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 30.
23. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 90.
24. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 65.
25. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 133.
26. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 40.
27. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 93.
28. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 22.
29. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 72.
30. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 19.
31. B31.omholt: *Blomstrende grene*, s. 103.
32. B32.omholt: *Blomstrende grene*, s. 39.
33. B33.omholt: *Blomstrende grene*, begge citater s. 24
34. B34.omholt: *Blomstrende grene*, s. 29.
35. B35.omholt: *Blomstrende grene*, s. 27.
36. B36.omholt: *Blomstrende grene*, s. 28.
37. B37.omholt: *Blomstrende grene*, s. 27.
38. B38.omholt: *Blomstrende grene*, s. 25.
39. B39.omholt: *Blomstrende grene*, s. 28.
40. B40.omholt: *Blomstrende grene*, s. 29.
41. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 59.
42. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 28.
43. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 142.
44. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 50.
45. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 58.
46. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 59.
47. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 62.
48. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 74ff, 91.
49. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 111.
50. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 121.
51. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 127.
52. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 128.
53. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 111.
54. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 136.
55. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 143.
56. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 50.
57. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 183f.
58. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 178.
59. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 179.
60. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 160.
61. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 163.
62. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 164f.
63. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 40.
64. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 44.
65. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 161.
66. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 86.
67. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 177.
68. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 87.
69. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 31

70. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 142.
71. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 114.
72. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 121.
73. Carl Heinrich Petersen: *Fra klassekampens slagmark i Norden*. Århus 1973, s. 169.
74. Knud Kristensen: *Venstre i: Mit parti og Danmarks fremtid*. Kbh. 1945, s. 114.
75. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 181.
76. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 163.
77. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 157.
78. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 69.
79. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 58.
80. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 133.
81. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 144.
82. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 28.
83. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 180.
84. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 179.
85. Jf. dog de senere afslørede socialdemokratiske forsøg på at skaffe våben til en eventuel kamp mod modstandsbevægelsen efter krigen. Se nærmere i *Klassesamarbejde og klassekamp*. Kbh. 1980, s. 62ff.
86. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 180, 175.
87. Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 25.
88. H.P. Sørensen: "Poul Henningsen, kultur og marxisme" i *Aandebullet* nr. 2/1934, s. 14.
89. H.P. Sørensen: *F.J. Borgbjerg*. Kbh. 1943, s. 25.
90. H.E. Avlund Frandsen/J.Bloch-Poulsen/M. Thing: *Planøkonomi og folkefront. Om Socialdemokratiet og DKP i mellemkrigstiden*. Kbh. 1979, s. 37ff.
91. Hans Rasmussen: *Skal arbejdskampe undgås?* Kbh. 1948, s. 18.
92. Eiler Jensen: "Samarbejde trods alt" i M.V. Rasmussen/T. Taaning: *Viljen til samarbejde*. Kbh. 1953, s.30+33.
93. Hans Rasmussen i *Rationaliseringen inden for industrien*. Kbh. 1947, s. 20ff.
94. H.P. Sørensen: "Fra klasseparti til folkeparti" i J. Bomholt (red.): *Ide og arbejde*. Kbh.1953, s. 51f.
95. J.O. Krag: "Manddomsgerning" i J. Bomholt / H.C. Hansen (red.): *Hans Hedtoft. Liv og virke*. Kbh. 1955.
96. Sørensen: "Fra klasseparti til folkeparti" s. 51f.
97. J. Bomholt: "Der kræves noget mere" i *Verdens gang*. Kbh. 1948, s. 310.
98. *Bidrag til en aktiv kulturpolitik*. Kbh. 1953, s. 7-8 + 17.
99. C. Aude-Hansen: "Mennesket i centrum" i *Verdens gang*. Kbh. 1953, s. 275.
100. *Mennesket i centrum*, s. 17f.

Hans Erik Avlund Frandsen
Cand.mag. i dansk og idéhistorie
hea.frandsen@gmail.com

---

¹ Julius Bomholt: *Blomstrende grene*. Kbh. 1947. Hvor ikke andet bemærkes, er kursiveringerne i citaterne mine. Om Socialdemokratiets politik under besættelsen og de problemer, det medførte for partiet i årene efter, se fx Hans Erik Avlund Frandsen: *Klassesamarbejde og klassekamp*, s. 29-117. Kbh. 1980.

² Det var der enkelte kritikere, der kunne se allerede, da den udkom i 1947. J. Budtz-Jørgensen i *Nationaltidende* 22.11.1947, 0. Geismar i *Kristeligt Dagblad* 7.12.1947, Henrik Juul Hansen i *København* 25.11.1947 og "b" i *Information* 22.11.1947.

Højskolebladet nr. 4/1948 og *Berlingske Aftenavis* 22.11.1947, Hakon Stangerup i *Fyns Stiftstidende* 7.11.1949. Her citeret fra *Dialog* nr. 1/1950, s. 72.

Johan Møller Nielsen i *Social-Demokraten* 23.11.1947. Jf. den positive anmeldelse i det socialdemokratiske tidsskrift *Verdens gang* nr. 4/1948.

Willy Markvad: *Den socialdemokratiske presse fra Socialisten til Aktuelt*, Kbh. 1975, s. 41.

Social-Demokraten 18.11.1947.

Se f. ex. Niels Kaas Johansens anmeldelse af Knud Sønderbys *Den usynlige hær* i: *SocialDemokraten* 19.12.1945.

Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 29

Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 29ff.

Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 30.

Bomholt: *Blomstrende grene*, s. 40.